

TOP-CONFERENCES

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

Туризм Дестинациялари Инфратузилмасини Ривожлантириш Йўллари Турдибеков Ҳасан Ибрагимович

К.э.н., доцент Самаркандский филиал Ташкенского государственного
экономического университета

Аннотация

Ушбу мақолада туризм дестинацияларини ривожлантиришда инфратузилмаси ташкил этувчиларини бошқаришни мувофиқлаштиришнинг назарий жиҳатлари ўрганилган ва дестинациялардаги инфратузилма ҳолати амалий тадқиқ қилинган. Таҳлил асосида туризм инфратузилмаси объектларини ривожлантириш бўйича халқаро тажрибалар асосида таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлари

Туризм дестинациялари, туризм инфратузилмаси, дестинация сифати, баҳолаш мезонлари.

Кириш. XX аср инсоният ҳаёти ва фаолияти тарзу тароватининг ҳамма соҳаларига улкан ўзгаришларни олиб келди. Бу ўзгаришлар фан ва илмий тадқиқотлар, техникани ривожлантириш, янги материаллар, технологиялар яратиш ва ишлаб чиқаришни бошқариш соҳаларида ёрқин намоён бўлди. Бозор иқтисодиёти барча имкониятга дахлдор ҳодиса бўлиб, жаҳон цивилизациясининг ривожланиш йўлида муқаррар босиб ўтиладиган босқичдир. Бозор иқтисодиётининг чинакам охириги мақсади аввало, инсонга муносиб яшаш шароитларини яратиш ва республикани маданият ва тараққиёт чўққиларига олиб чиқишдир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармонида туризмни жадал ривожлантиришга салбий таъсир қилаётган омиллар кўрсатиб ўтилди ва туризм инфратузилмасини ривожлантириш бўйича бир қатор вазифалар белгиланди. Мамлакатимизнинг туризм инфратузилмасини такомиллаштиришда ҳар қандай хорижий мамлакатдан қолишмайдиган имкониятларга эгаллиги, бу борада кўплаб муваффақиятларга эришишимизни таъминловчи асосий манба ҳисобланади. Бошқа иқтисодий тармоқларда бўлгани каби, туризм соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Бундан кўзланган асосий мақсад мамлакатимизга ташриф буюрадиган туристларга хизмат кўрсатиш сифатини янада такомиллаштириш ва бозор талабларига тўлиқ жавоб берадиган туризм саноатига эга мамлакат сифатида дунё ҳамжамияти эътиборини жалб этишдир. Республикаимиз туризмида

халқаро иқтисодий муносабатлар тизимини ривожлантиришнинг асосини туристик ташкилотлар, жойлаштириш воситалари ва бошқа фаолийят турларини ривожлантириш ташкил этади.

Туризмни ривожлантиришда асосий мақсад инфратузилманинг аҳамиятини аниқлаб, уни такомиллаштириш йўллари аниқлашдан иборат. Туристик инфратузилмалар туристик дестинацияларнинг жозибадорлиги ва рақобатбардошлигини оширади. Туристик инфратузилма туризмни ривожлантириш билан бирга хусусий сектордаги манфаатдор томонларнинг фаол иштирок этишини тақозо этади. Мазкур тадқиқотлар туризм инфратузилмаси концепциясини ўрганишга қаратилган бўлиб, туристик инфратузилма объектлари ва туризмнинг ривожланишини ўзаро мувофиқлаштириш, хусусий секторнинг туристик инфратузилмаси ва туристик дестинацияларни ривожлантиришдаги ўрнини аниқлашга хизмат қилади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили

Ушбу мақолага оид мавзуни ёритишда «Инфратузилма», «Туристик инфратузилма» атамасининг маъноси акс этирилган Туристик инфратузилмани ривожлантириш билан боғлиқ бўлган назарий фикрлардан фойдаланилган. Амалиётда қўлланилиши даражаси эса муаллифлар томонидан олинган олиб борилган тадқиқот натижалари асосида таҳлил қилинган.

Бугунги кунда туризм юқори даромадли ва жадал ривожланаётганлиги сабабли ҳудудий иқтисодиётда ушбу соҳанинг ривожига катта аҳамият берилмоқда. Туристик инфратузилманинг аҳволини изчил ўрганишдан аввал, "туристик инфратузилма" тушунчасининг маъноси, аҳамияти, таркиби ва асосий элементларини англаб олишимиз зарур.

"Туристик инфратузилма - маълум бир вақт ва жой оралиғида туристнинг турли туман истақларини сифатли тарзда муҳайё этишга қаратилган, турли моддий ва номоддий хусусиятларга эга бўлган объектлар йиғиндиси". "Туризм" ва "Турист" сўзлари илмий адабиётда XVIII аср охирида пайдо бўлди. У французча "tour" — саёҳат сўзидан келиб чиққан. Биринчи марта Буюк Британиядаги ёшлар континентга ўқишга кетган вақтидан бошлаб қўлланилган. Аниқроғи бундай саёҳат "grandtour" деб аталган, саёҳатчиларни сайёҳлар, деб аташган. Одатда, туристик дестинация деганда туристларга хизмат кўрсатиш учун қулай шароит яратилган туристик объект тушинилади ва бу бутистик инфратузилма тушучаси билан чамбарчас боғлиқ.

Кенг маънода туристик инфратузилмаси моддий, ҳуқуқий, экологик ва психологик қулайликларни ўз ичига олиб, улар туристик маҳсулотнинг қулай, ишончли ва барқарорлигини таъминлайди [5]. Туризм ўзида бир нечта тармоқларни мужасаамлаштиргани учун "туризм инфратузилмаси" нинг ягона таърифи мавжуд эмас [1]. Маҳсус адабиётлар таҳлили туризм инфратузилмаси тушунчасининг турли ёндашувларга асосланган таърифлари мавжудлигини кўрсатади. Мос равишда иқтисодий капитал ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлашга қаратилган бўлиб, (масалан, йўл, кўча, кўприк ва бошқалар), ижтимоий капитал инсон капиталини хизматлар кўрсатиш асосида ошириш билан боғлиқ (масалан, соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқалар).

Туризм инфратузилмаси кенг маънога эга бўлиб, туристик дестинациядаги туризмни ривожлантиришга имкон берувчи элементлар билан боғлиқ [6]. Бунда ҳудуд инфратузилмасининг баъзи жиҳатлари туризм инфратузилмаси элементлари сифатида қаралиши мумкин [2]. Туризм инфратузилмасини ривожлантириш бўйича саъйи-

харакатлар мамлакат туризм тараққийетиға бевосита таъсир этади [4].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотнинг объекти сифатида Самарқанд шаҳрида жойлашган туристик дестинацияларнинг инфратузилмаси олинди. Бунда туризм инфратузилмаси объектлари сифати ва самарадорлигини ошириш имкониятлари билан боғлиқ молиявий-иқтисодий муносабатлар мажмуидан иборат. Тадқиқотлар Самарқанд шаҳридаги туристик дестинацияларда олиб борилган. Бунда инфратузилмалар сифатини баҳолашнинг Буюк Британия тизимидан фойдаланилди. Тадқиқотнинг методи бир қанча услуб ва усуллар мажмуидан иборат. Тадқиқот давомида анализ ва синтез, индукция ва дедукция, сабаб ва оқибат, замон ва макон, тизимли ёндашув каби услублардан, натижа билан омиллар ўртасидаги боғлиқликни ўрганишда молиявий-иқтисодий математик ва статистик усуллардан ҳам фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Тадқиқотлар Самарқанд вилоятида олиб борилган бўлиб, 2019 йилда ўтказилган. Самарқанд вилояти ҳудудида 1626 та археологик, 670 та меъморий, 37 та диққатга сазовор жой, 18 та монументал, 21 та мемориал моддий-маданий мерос объектлари мавжуд. Шундан сайёҳлар ташриф буюрадиган архитектура ёдгорликлари 473 та, археологик ёдгорликлар обидалари 5 тани, монументал санъат ёдгорликлари 18 тани, музейлар 8 тани, давлат рўйхатидан ўтмаган музейлар 3 тани, диққатга сазовор жойлар 37 та, зиёрат туризм объектлари 23 тани ташкил этади. Тадқиқотлар учун энг оммабоп 10 та туристик дестинация ажратиб олинди.

Туристтик дестинацияларнинг сифатини аниқлашда Буюк Британияда туризм инфратузилмаси объектларини қўлланиладиган баҳолашнинг 5 балли сифатни таъминлаш схемасига асосландик¹. Унга кўра туристик дестинациялар 0 дан 5 балгача баҳоланади ва уларга юлдузлар бўйича даража берилади. Баҳолаш объектив кўрсаткичлар бўйича мустақил экспертлар томонидан амалга оширилади. Бунда туристик инфратузилма 6 та компонент бўйича 5 балли шкала асосида баҳоланиб, махсус баҳолаш варақаси юритилади. Жараён сўнгида баҳоловчи эксперт натижаларни туристик дестинация раҳбариятига тақдим этади. Бунда асосан 6 та бўлим асосида баҳолаш амалга оширилади (1-жадвал).

№	Бўлимлар	Баҳолаш кўрсаткичлари
1	Туристтик дестинациягача етиб келиш	- йўриқнома-буклет мазмуни; - йўл кўрсаткичлар; - объектнинг четдан кўриниши, ободонлашганлиги; - машиналар қўйиш жойи ҳолати.
2	Дестинацияга кириш	- аниқ ва тушунарли кўрсаткичлар; - бино ёки иншоотнинг ташқи кўриниши; - ходимлар томонидан кутиб олиш сифати; - ходимларнинг ташқи кўриниши; - бино умумий тузилиши сифати;

¹ <https://www.qualityintourism.com/safety-standards>

		- тозалик ва саришталик.
3	Объектнинг намоён қилинганлиги	- мазмуни намоён этиш даражаси; - мижозлар оқимини бошқариш даражаси; - мижозлар гуруҳига мослашиш даражаси; - ахборотларнинг етарлилиги ва хорижий тилларга тўғри таржима қилинганлиги; - персоналнинг муносабати; - ички лавҳалар; - тозалик ва орасталик.
4	Овқатланиш	- мижозлар оқимини бошқариш имконияти; - меню тузилиши; - таомлар ассортиментини ва хизматлар; - персонал муносабати; - муҳит ҳолати (сокин ёки шовқинли); - хоналарнинг безатилиши; - тозалик ва орасталик.
5	Чакана савдо	- мижозлар оқимини бошқариш имконияти; - маҳсулотлар ассортиментининг мижозлар таркибига мослиги; - маҳсулотларни намоёйиш этиш ҳолати; - персонал муносабати; - тозалик ва орасталик.
6	Туалетлар	- жойлашиш ва жиҳозланиш қулайликлари; - сантехника ва усқуналар ҳолати ва сифати; - жиҳозланиш ҳолати; - хизмат кўрсатиш даражаси; - гигиена, тозалик ва орасталик даражаси.

Юқорида келтирилган услубият асосида 10 туристик дестинациянинг инфратузилмаси баҳоланди ва уларнинг рейтинги аниқланди (2-жадвал).

Туристтик дестинациялар инфратузилмасининг сифатини баҳолаш натижалари.

№	Туристтик дестинация номи	Баҳоси	Рейтинги
1	Регистон мажмуаси	5 (бебаҳо)	87
2	Амир Темур мажмуаси (Гўри Амир мақбараси)	4 (аъло)	81%
3	Руҳобод мажмуаси	4 (аъло)	79%
4	Бибихоним масжиди мажмуаси	4 (аъло)	80%
5	Сарой мулкхоним мақбараси	3 (жуда яхши)	75%
6	Шоҳи Зинда мажмуаси	4 (аъло)	82%
7	Хазрати Ҳизр масжиди	4 (аъло)	81%
8	И.А.Каримов ёдгорлик комплекси	5 (бебаҳо)	90%
9	М.Улуғбек расадхонаси	4 (аъло)	82%
10	Хужа Дониёр мақбараси	3 (жуда яхши)	75%

Хулоса ва таклифлар

Илмий изланишлар кўрсатишича барча туристик дестинацияларнинг туристларга хизмат кўрсатиш сифати ҳар йили бетараф экспертлар томонидан баҳоланиши ва унга асосан махсус сертификат бериб бориш амалиётини қўллаш мақсадга мувофиқ. Бунда

туристик дестинациядани инфратузилма ҳолатидаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш ва жиҳозлаш бўйича тегишли тузатишларни киритиб бориш имконияти вужудга келади. Ногиронлар йўлакчаларини ташкиллаштириш, ногиронлар аравачаларини қўйиш орқали ҳам ногиронлар учун қулай зиёрат қилишга имкон туғилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Dwyer, L., Forsyth, P., Dwyer, W. (2010), *Tourism Economics and Policy*, Bristol, Buffalo, Toronto, Channel view publications.
2. Lohmann, G., Netto, A.P. (2017), *Tourism theory concepts, models and systems*, CABI, Oxfordshire.
3. Mera, K. (1973), “Regional production functions and social overhead capital: An analysis of the Japanese case”, *Regional and Urban Economics*, Vol. 3, pp. 157-186. DOI: [https://doi.org/10.1016/0034-3331\(73\)90013-4](https://doi.org/10.1016/0034-3331(73)90013-4).
4. Sharpley, R. (2009), *Tourism development and the environment: Beyond Sustainability, UK and USA*: Earthscan.
5. Simmons, D., Moore, K. (2016), “Recreation”, In: Jafari, J., Xiao, H. (eds.), *Encyclopaedia of Tourism*, Springer Reference, Switzerland, pp. 777-780.
6. Swarbrooke, J., Horner, S. (2001), *Business travel and tourism*, Butterworth-Heinemann, Jordan Hill, Oxford.